

FÅGLAR I SÖRMLAND

Föreningen Södermanlands Ornitologer

Nr 2

1971

Ärg 4

Utges av Föreningen Södermanlands ornitologer
(FSO), huvudman för Hartsö-Enskär fågelstation

Redaktör och ansv. utgivare

Björn Ahlbom
S:t Eriksgatan 57, 2 tr
112 34 Stockholm

Redaktionskommitté

Björn Ahlbom
Lars Broberg, Strängnäs
Ingemar Nord, Lidingö

Periodicitet

2 nummer per år

Prenumeration o lösnummer

Medlemmar och stödjande medlemmar i FSO
erhåller tidskriften gratis.

Prenumeration: 10:– per år

Lösnummer: 5:40 (inkl porto)

Expedition

Södermanlands ornitologer
c/o Ulf Widemo
Sländstigen 12
611 00 Nyköping

Bankgiro 712-8457

Postgiro 7 73 78–8

FÖRENINGEN SÖDERMANLANDS ORNITOLOGER

Ordförande

Ingemar Nord

Sekreterare

Leif Sandgren, Utsiktsvägen 15,
152 00 Strängnäs

Övriga styrelseledamöter

Björn Ahlbom, Lars Broberg, Gerd Isaksson,
Hans Pettersson, Ulf Widemo

Stödjande medlemskap

för 1972 erhålls genom att 18:– eller mer sätts
in på FSO:s bankgiro eller postgiro (se ovan)

Nr 2	Fågl i Sörm l	Årgång 4	Nr 2	Sid 41 - 80	Nyköping dec 1971
------	---------------	----------	------	-------------	----------------------

INNEHÅLL

Höststräck och fångst för några arter på Enskär av Ingemar Nord	sid 41
Duvhökens vinterekologi - några iakttagelser och reflexioner av Yngve Andersson och Lennart Bolund	sid 51
Fiskgjuse och storlom i Båven 1971 av Gerd Isaksson och Ingemar Nord	sid 56
Kattugglans föda av Björn Ahlbom	sid 59
Ringmärkning på Mörkö 1964 - 1970 av Bo Ljungberg	sid 63
Inventering av fyra ugglearter i Sörmland 1970 och 1971 av Ingemar Nord	sid 71
Omslag: Häger. Foto: Ingemar Holmåsen/N	

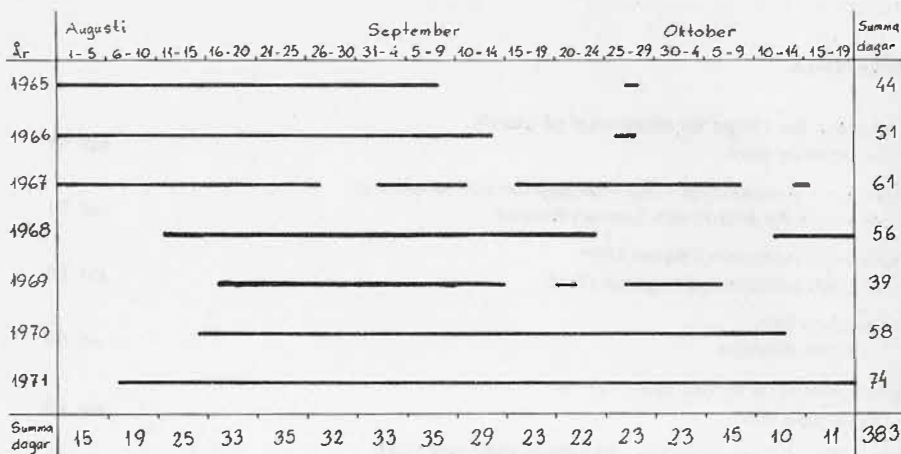
Höststräck och fångst för några arter på Enskär*

Ingemar Nord

I förra häftet av Fåglar i Sörmland redogjorde jag för höststräcket hos 11 tättingar. Här följer en fortsättning som omfattar 22 arter eller återstående med större fångst än 50 ex. När nu fångstsiffrorna under hela sju säsonger (1965-1971) är så små, finns det all anledning att vara försiktig vid ev utvärdering. Många anser kanske t o m att det är meningslöst att ens publicera så osäkra data och så små material. I vårt arkiv gör data emellertid ingen nytta. Materialet får gälla för vad det är, insamlade data om fågelfångst och observationer.

Det sammanställda materialet avser perioden 1 augusti-19 oktober. Verksamheten har dock inte pågått hela denna period under något år (se figur 1). Fångstsiffrorna resp år redovisas i tabell 1.

* Meddelande nr 14 från Hartsö-Enskär fågelstation. Meddelande nr 13 var infört i Fågl i Sörml 4:24-32.

Figur 1. Fångstperioder på Enskär (58.41 N/17.29 E) åren 1965-1971.

Tabell 1. Fångstsiffror för 22 arter på Enskär tiden 0801-1019 åren 1965-1971.

Art	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	Summa
Päruggla	-	-	95	-	-	1	31	127
Tornsvala	11	8	52	-	-	-	-	71
St hackspett	6	9	-	48	-	9	18	90
Talgoxe	.1)	19	.1)	63	34	35	63	214
Blåmes	.1)	-	52 2)	147	9	13	46	267
Entita	15	5	16	14	6	3	8	67
Trädkrypare	6	27	25	1	7	30	44	140
Taltrast	9	26	52	72	27	150	127	463
Rödvingetrast	-	4	3	14	7	41	34	103
Koltrast	6	4	3	10	2	29	35	89
Stenskvätta	12	35	15	11	35	33	40	181
Buskskvätta	8	6	6	4	9	16	35	84
Rödhake	43	138	.1)	209	112	456	533	1491
Grönsångare	15	17	14	12	7	1	5	71
Trädpiplärka	42	36	13	29	10	11	11	152
Sädesärta	38	98	40	108	26	61	78	449
Gulärta	27	16	3	3	3	-	1	53
Grönsiska	26	6	38	52	1	3	19	145
M korsnäbb	-	63	1	1	-	-	-	65
Bofink	35	95	74	58	97	33	91	483
Bergfink	15	15	12	1	1	6	3	53
Gulspurv	2	8	11	12	11	13	6	63

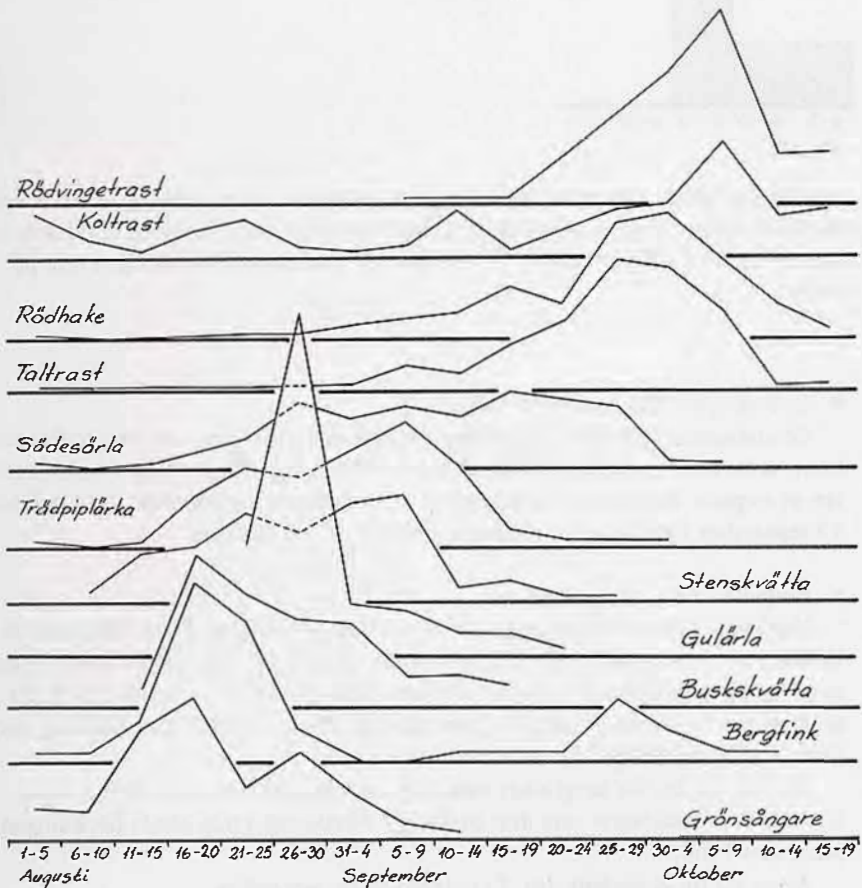
1) Fångstsiffran ej noterad detta år.

2) Ej noterad före 0925.

Huvudsakligen flyttfåglar

I figur 2 har fångstsiffrorna för åren 1965-71 slagits ihop samt fördelats procentuellt på respektive 5-dags-period. Arterna har placerats nedifrån och upp i den ordning vi fångat 50 % av resp art. Några exempel på tidpunkt då hälften av fångsten gjorts:

- grönsångare 16-17 augusti
- stenskvätta 30 augusti
- trädpiplärka 1- 2 september
- sädesörla 11-12 september
- taltrast 27-28 september
- rödvingetrast 3- 4 oktober

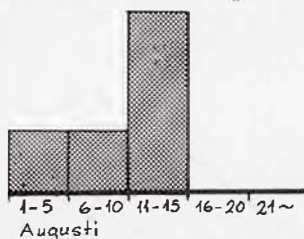

Figur 2. Relativ fördelning i 5-dagars-perioder av antalet fångade exemplar under sju år på Enskär. Se även texten.

- Tornsvala *Apus apus*

Fångstsiffrorna för en art som tornsvala, säger inte mycket om sträckets egentliga förlopp. Det är ytterst få dagar som tornsvalorna flyger så lågt att de kan tas i nät. En av de stora sträckdagarna 1966 var 13 augusti, men då togs inte en enda tornsvala. Toppdag 1967 var 15 augusti och då fångades 39 ex, varefter ringarna var slut.

De 71 ex vi fångat fördelar sig så här:

Inget ex har således fångats efter 15 augusti, vilket stämmer dåligt med de visuella observationerna. Toppen ligger dock kring 15 augusti varje år. De sista tornsvalorna ses normalt 8-10 september, allra senast 12 september 1966. Häckar inte på Enskär.

- Grönsångare *Phylloscopus sibilatrix*

Grönsångaren hör till de allra tidigaste bortflyttarna. Även om märksiffran är liten, så torde fångsten återspegla artens bortflyttning. Toppen ligger redan i mitten av augusti. Normalt är grönsångaren försvunnen 4-5 september, extremt datum 13 september 1966. Häckar möjligen med 1-2 par på Enskär.

- Bergfink *Fringilla montifringilla*

Vanligen betraktas väl bergfinken som en sen sträckfågel. Fångstsiffrorna på Enskär visar emellertid på ett fenomen, som vi inte kan förklara. Merparten fångas redan i senare delen av augusti. Den stora förbiflyttningen sker dock i slutet av september och början av oktober, men då drar skarorna förbi utan rastning, varför fångsten blir liten (figur 2).

Men vad är det för bergfinkar som kommer i augusti? Kan det rent av vara Sörmländska häckfåglar som drar omkring? Första och enda kända häckningen noterades 1966.

Arten ses till periodens slut. Ej noterad under november.

- Entita *Parus palustris*

Entitan är en av våra mest stationära arter. Vår fångst avser sannolikt till största delen på Enskär häckande exemplar. För detta talar alla de kontroller som gjorts efter 1-3 år. Fångstsiffrorna speglar således inte någon sträckbild varför de utelämnas här. Ses även i november.

- Buskskvätta *Saxicola rubetra*

De öppna markernas fågel. Det är därför inte förvånande att de senaste årens verksamhet i buskmarkerna vid norra udden gett de största fångsterna. Toppen kommer tidigt, 16-20 augusti, men sträcket avtar endast långsamt för att vara helt slut 10-14 september. Extremdatum 19 september 1970. Häckar inte på Enskär.

- Gulärta *Motacilla flava*

Figur 2 visar en mycket markant topp i slutet av augusti. Den hänför sig främst till 1965, då 27 gulärter fångades (av totalt 53 under 7 år). Liksom för tornsvalan, speglas sträcket dåligt av fångstsiffrorna. Dagboksnoteringarna visar dock att sträcket kulminerar kring 1 september. De första exemplaren visar sig mycket regelbundet 15-18 augusti och de sista drar förbi 20 september, allra senast 3 oktober 1971. Häckar inte på Enskär.

- Gulspurv *Emberiza citrinella*

Liksom entitan gäller största delen av fångsten häckfåglar från ön och görs under augusti. Ett vinterfynd på en närbelägen skärgårdsö, visar också på liten rörlighet. Sträck norrifrån passerar i oktober, men ger liten fångst. Häckar med ca 25 par på Enskär.

- Bofink *Fringilla coelebs*

Drygt hälften av vår fångst gäller sannolikt traktens häckfåglar. Det kraftiga sträcket av nordliga bofinkar i slutet av september och början av oktober återspeglas inte alls i fångstsiffrorna. Endast 23 % tas tiden 0925-1004. Den bristande överensstämmelsen mellan sträck och fångst illustreras väl av den 4 oktober 1970. Sträcket beräknades till ca 15000 ex under 6 timmar, medan fångsten stannade vid 2 ex.

- Stenskvätta *Oenanthe oenanthe*

Sträcket pågår drygt en månad med topp i början av september. Ses normalt till 20 september, allra senast 29 september 1971. Häckar med åtskilliga par på Enskär och i kringliggande skärgård.

- Trädpiplärka *Anthus trivialis*

Sträckbilden mycket lik stenskvättans men något senare med topp 5-9 september. Sista exemplaren ses kring 25 september. Extremdatum 12 oktober 1971 (kontroll av tidigare ringmärkt ex, synbarligen helt oskadat). Häckar med några par på Enskär.

- Sädesärle *Motacilla alba*

Till synes ett mycket utdraget sträck. Det torde dock inte röra sig om ett rent sträck i periodens början. Större eller mindre flockar av sädesärle drar dagligen, särskilt morgon och kväll, omkring bland öarna.

I mitten av september är sträcket som kraftigast. Ännu kring 15 oktober ses enstaka ärlor. Extremdatumet 30 oktober är från 1966. Häckar i enstaka par på Enskär.

- Taltrast *Turdus philomelos*

Allt efter som vår verksamhetsperiod förskjutits har också fångstsiffrorna stigit. Det är ju rimligt, eftersom nästan hela sträcket försiggår 15 september-10 oktober. Toppen infaller 0925-1004. Finns kvar vid periodens slut, dock ej noterad i november. Häckar med några par på Enskär.

- Rödhake *Erithacus rubecula*

Lokala häckfåglar noteras redan i augusti, men i mitten på september påbörjas sträcket med kulmen i månadsskiftet september/oktober.

Som framgår av tabell 1 har fångsten mångdubblats de senaste två åren. För att hålla nere märksiffrorna, släpptes alla rödhakar hösten 1967 utan ring. En enda dag (0926) plockades hela 215 ex ur näten. De beräknades motsvara minst 150 individer. Det är troligt att 1967 skulle nått upp i nivå med och kanske överträffat 1971 års siffra.

Rödhakar finns kvar vid periodens slut, dock ej noterad i november.

- Koltrast *Turdus merula*

I början av säsongen fångas det lokala häckbeståndet. Det egentliga sträcket inträffar sent, så sent att vi de första säsongerna inte fanns kvar på Enskär. Toppen har vi noterat till 5-9 oktober. Finns kvar vid periodens slut, dock ej noterad i november.

- Rödvingetrast *Turdus iliacus*

Ingen fångst före 5 september. Toppen ligger 5-9 oktober, men eftersom toppnätterna inte alltid ger god fångst efterföljande dag, är materialet osäkert. Vädret

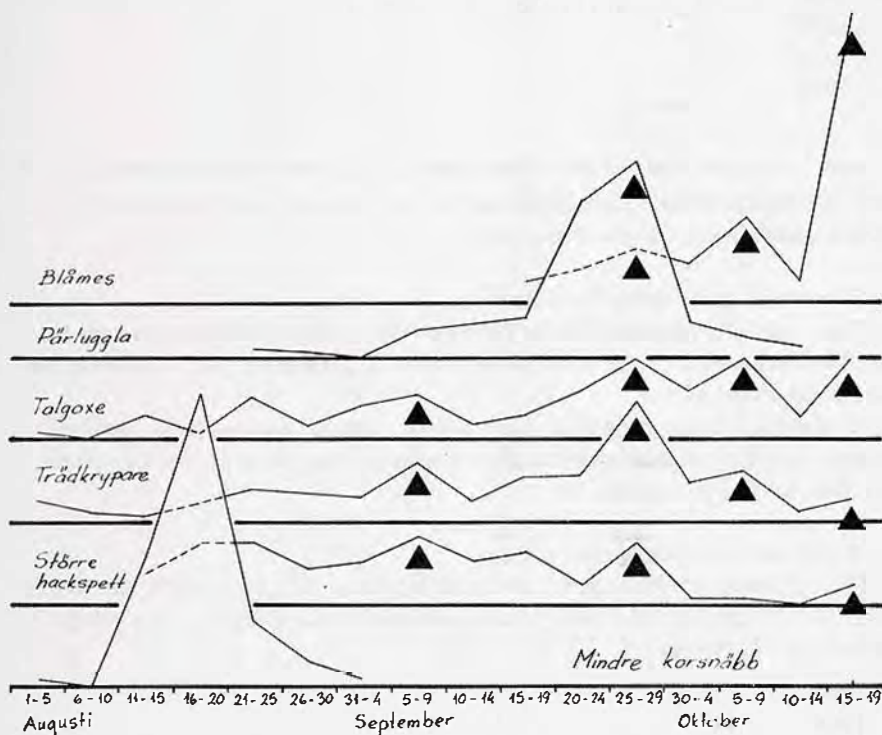
spelar en mycket stor roll vid trastfångst. Mulet väder, gärna med dimma, ger mycket större fångst än vid klart väder.

Rödvingen finns kvar vid periodens slut, dock ej noterad i november.

Invasionsarter

Hit har förts sådana arter som endast noteras under invasionsår (t ex pärluggla), arter som är mera talrika vissa år (t ex st hackspett) samt arter som i varje fall på vissa platser i landet måste betecknas som invasionsarter (t ex mesarna).

Fångstisiffrorna är i de flesta fall små, och i flera fall koncentrerade till en eller två säsonger. Båda dessa faktorer understryker att försiktiga tolkningar är nödvändiga. Visuella observationer stärker emellertid intrycken av invasion vissa år, samt belyser sträckperiodens längd.

Figur 3. Relativ fördelning i 5-dagars-perioder av antalet fångade exemplar för sex »invasions» arter under sju år på Enskär. Se även texten.

Den samstämmighet mellan topperioderna för flera av arterna som markerats med pilar i figur 3, får sannolikt tillskrivas slumpen. Slumpmässigheten skulle ligga i att vädret under flera år råkat vara gynnsamt under samma 5-dags-period. Där emot är det säkerligen ingen slump att de markerade arterna har toppar samtidigt. De reagerar uppenbarligen lika för de väderleksförhållanden som rått.

● Mindre korsnäbb *Loxia curvirostra*

Under sjuårsperioden har kraftig invasionsrörelse noterats 1966. S g s varje år ses flockar i rörelse i augusti. Antalet dagsnoteringar speglar omfattningen ganska bra:

- 1965	2
- 1966	33
- 1967	8
- 1968	17
- 1969	8
- 1970	20
- 1971	25

Som framgår av figur 3 ligger sträcktoppen tidigt. 1966 gjordes första obsen 19 juni. Bändelkorsnäbben *Loxia luecoptera* var något senare. Observationerna i september gällde huvudsakligen denna art.

● Större hackspett *Dendrocopos major*

Den största aktiviteten förekom 1968 och det var ingen lokal rörelse utan noterades i hela norra Europa. Även hösten 1971 var aktiviteten god, men avtog i senare delen av perioden.

Diagrammet i figur 3 innehåller fyra toppar, varav tre sammanfaller med träd-krypare och talgoxe. Som synes är sträckperioden lång. Har ej noterats i november. Häckning ej känd på Enskär.

● Trädkrypare *Certhia familiaris*

Det är kanske inte brukligt att räkna trädkryparen till invasionsarterna, men de varierande fångstsiffrorna (tabell 1) och observationerna gör det kanske befogat. Noteringar i dagboken:

- 1968	1
- 1969	11
- 1970	27
- 1971	47

Arten finns på Enskär hela perioden, men fångsten uppvisar några toppar, den största 25-29 september. Häckar troligen varje år på Enskär.

- Talgoxe *Parus major*

Två säsonger har de fångade talgoxarna släppts utan ring, 1965 och 1967. I början av perioden fångas de lokala häckfågeln, men betydliga sträckrörelser ses arligen i slutet av september och i oktober. Talgoxen finns på Enskär hela året.

- Pärflugla *Aegolius funereus*

Två invasioner noterade, 1967 och 1971. Däremellan har pärlugglan endast visat sig 1970 (2 ex). De första uggorna har båda höstarna dykt upp i slutet av augusti. Toppen har inträffat i slutet av september. Oktoberfångsten har varit liten. Någon häckningslokal är inte känd inom minst 15 km.

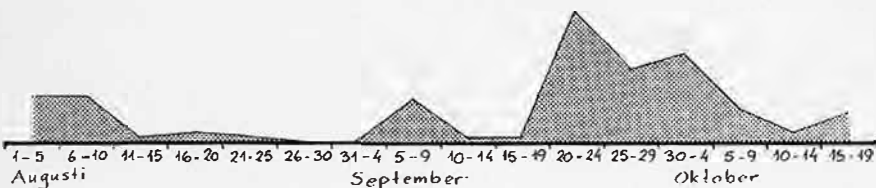
- Blåmes *Parus caeruleus*

Trots häckning på Enskär sker ingen fångst förrän i mitten av september. 1965 släpptes fångade exemplar, liksom 1967 fram till 25 september. Fångsten är helt avhängig förekomsten av sträckoro. I oktober 1968 var aktiviteten stor under några dagar. Hela förmiddagarna steg flockar på 10-30 blåmesar till väders vid södra udden, men de flesta tycktes återvända.

- Grönsiska *Carduelis spinus*

Förekomsten speglas inte alls i fångstsiffrorna. Det beror främst på att grönsiskan vistas i trädkronorna och sällan uppsöker nätnivån. 1965 var ett tydligt invasionsår för grönsiskan i hela landet, men fångsten på Enskär stannade vid 26 ex. Grönsiskan är ju en art som flyttar varje höst i slutet av september och början av oktober. Invasionsår uppträder den emellertid talrikt redan i juli-augusti. Den tidiga toppen i figuren nedan hänför sig till 1965, medan september-oktobertoppen gäller övriga år. Inte heller det ordinarie sträcket får vi så mycket med av (jfr bofink ovan). 4 oktober 1970 sträckte ca 10000 grönsiskor, men fångst uteblev helt.

Häckning ej känd på Enskär. Noteras även i november.

Några jämförelser

I Förteckning över Sveriges fåglar (1970) anges sträckperioden för större hackspett till sept-okt, vilket således skall vara aug-okt, och för pärluggla anges okt-nov, som bör ändras till slutet av aug-nov.

Anledningen till de felaktiga uppgifterna är säkert, att det tidigare inte funnits någon regelbunden bevakning utom i s Sverige. Tidsskillnaden mellan Enskär och Ottenby/Torhamn/Falsterbo vid pärluggleinvasionen 1967 var ca 1 månad.

Senaste datum

I den första artikeln avgavs senaste observationsdatum för 11 arter. Av dessa har hela 7 setts senare 1971:

- Svartvit flugsnappare	24 september
- Törnsångare	1 oktober
- Törnskata	3 oktober
- Lövsångare	13 oktober
- Trädgårdssångare	12 oktober
- Svarthätta	16 oktober
- Gransångare	21 oktober

Duvhökens vinterekologi - några iakttagelser och reflexioner

Yngve Andersson och Lennart Bolund

Inledning

Under vintern 1970-71 utförde förf en mindre studie av vinterekologin hos duvhök, *Accipiter gentilis*, på Stora Sundbys marker utanför Eskilstuna. Tack vare stort tillmötesgående från friherre Fritz Klingspor, Stora Sundby, kunde undersökningen genomföras, och till vilken jag härmed framför ett hjärtligt tack. Huvuddelen av fältarbetet har gjorts av jägare Yngve Andersson, Mickholmen, St Sundby, medan Lennart Bolund svarar för synpunkterna, som redovisas i denna artikel.

Avsikten med undersökningen, som utförts ca 3 mil sydväst om Eskilstuna, har varit att försöka kartlägga duvhökens bytesvanor. Klingspor har en stor fasanstam och en mycket effektivt uppbyggd viltvård med bl a matning av fasaner och rådjur vintertid. På grund av de många fasanerna har markägaren tillstånd att, under tiden 1 december till 28 februari, fanga duvhök i bur med levande duva som lockmedel. Platsen är belägen i närheten av Hjälmarsund vid Hjälmaren och markerna är öppna med en del buskar och vass. Skogsholmar finns här och var ute på slättmarken. För att ge fasanerna ett gott skydd har smågranar kapats i topparna. Likaså har skyddsplanteringar utförts.

Bestämmelser om hökbur

I jaktstadgans paragraf 6, 2 mom 1:2 står numera: »Tillstånd att använda bur eller fälla, vari levande djur användes som lockmedel, får meddelas för fångst av mink hela året. Tillstånd att använda fångstanordning eller bur, slagnät eller liknande redskap, får vidare meddelas för fångst av duvhök under tiden 1.12-28.2, ifråga om slagnät 1.9-30.11. Tillstånd för hökbur får endast ges till den som i större omfattning, med såväl utfordring som andra stödåtgärder, övervintrar rapphöns, andfåglar eller fasaner på sina jaktmarker. Vid tillståndsgivningen bör iakttagas att fångstanordning, vari levande djur användes som lockmedel bör medges endast om bur, slagnät eller liknande redskap utan levande lockmedel använts utan att ge erforderligt resultat. I tillståndsgivningen skall anges att:

- a) fångstanordningen skall vara av sådan beskaffenhet att den ej kan skada eller döda fångat djur
- b) fångstanordningen får uppsättas endast i närheten av utfodringsplats
- c) fångstanordningen skall kontrolleras minst två gånger varje dygn
- d) djur av fridlyst art, som råkar bli fångat skall genast släppas ut. Om tillståndet avser användning av bur eller fälla, vari levande djur användes som lockmedel, skall tillståndsbeviset vidare ange att:
- e) endast tamduvor får användas som lockmedel
- f) duvorna skall ha tillgång till föda och vatten
- g) bur eller fälla skall vara försedd med vindskydd för duvorna
- h) duvorna skall tagas in vid sträng kyla, intensivt snöfall, regn eller hård blåst.»

Tillstånden gällde tidigare för en period av 5 år, men från den 1 juli 1969 ändrades tillståndstiden till 3 år. Samtidigt förkortades jakttiden, så att den slutar 28.2 gentemot tidigare 31.3. Länsstyrelserna, som utfärdar dessa tillstånd, är också skyldiga att korrigerera dem så att de följer jakttiden. Märkligt nog är det Länsstyrelsernas allmänna avdelning som handhar dylika frågor, och sålunda ej naturvårdsenheten. Centralt övervakande myndighet är Naturvårdsverket. I december 1969 kontaktade jag samtliga Länsstyrelser för att få fram antalet tillstånd. Sammanlagt fanns 46 tillstånd, vilkas fördelning på de olika länen var:

A, B	6	E	4	H	3	M	1	U	2
C	8	F	1	I	2	S	1		
D	10	G	2	L	5	T	1		

Sparvhöken blev efter den 1 juli 1969 totalfredad och alla tillstånd skulle således ha återkallats. Trots detta fann jag 3 stycken, som fortfarande gällde för sparvhök. Dessutom fanns 6 tillstånd för duvhök som var felaktiga och gällde till den 31 mars. Länsstyrelserna var påtagligt irriterade och jag kontaktade Naturvårdsverket, som blev än mer irriterat.

Sommaren 1970 utgick en cirkulärskrivelse från Naturvårdsverket till samtliga Länsstyrelser, där man uppmanade dem att vara ytterst restriktiv vid utfärdandet av tillstånden.

Det är beklagligt att förordningar behandlas så nonchalant av myndigheter.

Förhållandena vid St Sundby

Varje vinter brukar man fånga mellan 10 och 15 duvhökar vid St Sundby. Vintern 1970-71 uppgick antalet till 9. Utav dessa flyttades en gammal hona till Eskilstuna, där den ringmärktes och släpptes. Tre av de fångade fåglarna var märkta tidigare. Två hanar har insänts till SVA för maganalys. Ungfåglar tycks överväga i

Duvhök fångad i hökfälla som gillrats med tamduva som lockbete. Foto: Ingmar Holmåsen/N.

fångsten och dagar med mulet eller disigt väder verkar vara bäst ur fångstsynpunkt. - Till fångstområdet har jag gjort 9 exkursioner. Fältundersökningar för att finna slaget vilt har gjorts, men utan resultat. Ej heller har jag lyckats få se hökar vid kikärobservationer. På bilfärden ut har dock en ungfågel setts flyga över vägen vid

två tillfällen. Det magra resultatet förklaras delvis av den extremt milda vintern. Kallare vintrar kan förmodligen ge mera observationsmaterial.

Rörligheten hos duvhök

För de 3 återfynden som erhållits gäller följande data:

märkt:	22.06.1970	pull	Hörnefors, Ångermanland
fångad:	15.12.1970	juv hona	St Sundby, Sörmland
märkt:	24.06.1970	pull	Malmköping, Sörmland
fångad:	12.12.1970	juv hona	St Sundby, Sörmland
märkt:	28.06.1970	pull	Hjortkvarn, Närke
fångad:	07.01.1971	juv hane	St Sundby, Sörmland

De två sistnämnda ungarna har sålunda flugit mot norr. Nils Höglund som undersökt duvhökens vanor, i Svenska Jägarförbundets regi, kom fram till att norrlandshökarna under hösten visade en stark dragning mot syd och sydväst. En del av de inom Götaland födda ungarna drog mot norr.

Höglund skriver också: » Förflyttning av fångade och märkta duvhökar har utförts i mindre omfattning. De i vårt land gjorda flyttningsförsöken tyder på att driften hos de märkta duvhökarna att återvända till fångstplatsen varit mycket svagt utvecklad.»

Detta var alltså bakgrunden till den ovannämnda förflyttningen av en av de fångade fåglarna vid St Sundby. Försöket gjordes den 10 januari och den märkta höken har inte hörts av sedan dess.

Födan vintertid

Duvhöken tar ibland fasaner vintertid. Vid Boda undersöktes 252 duvhökar under åren 1957-62, och resultatet av dessa maganalyser redovisas av Höglund. Endast 110 fåglar hade bytesrester i magen. Det stora antalet tomma magar kan tyda på att en hel del hökar dör stränga vintrar. Jakttiden för duvhök är, som ovan nämnts, 1.12-28.2 och under denna tid identifierades 24 bytesdjur. Sorkar, möss, ekorrar och fåglar utgjorde 67 % av födan. Medan jaktbart vilt (fasan 4, skogsfågel 3, skogshare 1) svarade för 33 %. De flesta av hökarna med skogsfågel i kom från Norrland, där markerna har en tätare stam av skogsfågel. I syd- och mellansverige är med all sannolikhet andelen skogsfågel i födan ytterst liten. Enligt Höglunds beräkningar behöver en duvhök ca 4.5 kilo byte per månad. Slakt-

vikten på en fasan är omkring 1.5 kg. Mina iakttagelser visar att duvhöken hävdar vinterrevir och ej mer än en fågel finns inom området. En duvhök behöver således maximalt endast ta tre fasaner i månaden. Den oerhört stora skada, som jägarna påstår att höken gör är troligen betydligt överdriven. Yngve Andersson anser att duvhöken kan ta rätt mycket ekorrar stränga vintrar, men även fasaner. Fältundersökningarna vid St Sundby har inte kunnat ge någon klarhet i dessa frågor. Två hanar som insändes till SVA för analys saknade maginnehåll. Deras näringstillstånd bedömdes såsom varande gott.

Duvhökens framtid

Duvhöken är köns mogen först vid 2 års ålder. Kullstorleken kan beräknas till ungefär tre ungar per kull. Ungdödligheten är hög och en dödlighetssiffra på 80 % är inte orealistisk första levnadsåret. Stammen tillväxer alltså mycket långsamt. Kvicksilverförgiftningarna utgör ytterligare en belastning på populationen. Enligt Karl Borg är kvicksilverhalten f_n 1 mg/kilo i levern.

Svenska Jägarförbundets statistik visar att antalet dödade duvhökar under senare år stigit från 3500 till 4800/år. Till denna siffra kan läggas alla hökar som dödas genom olaga jakt. Som jämförelse kan nämnas att i början av 1940-talet dödades 10000 hökar per år. Men då fanns även skottpengar och jakt hela året.

Inledningsvis nämndes 46 tillstånd för duvhök, vilket gällde i dec 1969. Vintern 1971-72 har antalet tillstånd ökat till 87. Fångsttiden har utsträckts och inkluderar även sparvhök, orm- och fjällvråk. Anledningen till detta är att magarna skall undersökas hos dessa arter, i Svenska Jägarförbundets regi, för att få fram födoval. Jag ställer mig mycket tveksam till detta system, som innebär att man måste döda fåglar för att bevisa att de är oskyldiga. Dessa undersökningar, som kan pågå och upprepas i princip hur länge som helst, används dessutom som motivering för att bibehålla nuvarande jakttider. Jag anser att duvhök, liksom alla andra rovfåglar, skall totalfredas omedelbart. Det åligger sedan den som vill ha jakt att bevisa att duvhöken gör »skada» och detta skall ske utan ingrepp i populationen.

Litteratur

- Höglund, N, 1964. Der Habicht (*Accipiter gentilis*) in Fennoskandia. Viltrevy nr 4.
Höglund, N, 1964. Über die Ernährung des Habichts (*Accipiter gentilis*) in Schweden. Viltrevy nr 5.

Fiskgjuse och storlom i Båven 1971

Gerd Isaksson och Ingemar Nord

För tredje året i följd har beståndet av fiskgjuse och storlom inventerats i sjön Båven, nu för första gången i hela sjön. Inventeringen 1969 redovisas i Fågl i Sörml 2(1969):59-64 och 1970 i 4(1971):37-40. Den tidigare nämnda byggnadsplanen i östra Båven har återremitterats från kommunfullmäktige till kommunstyrelsen i Nyköping. Inom kort kommer jordbruksdepartementet att fatta beslut om den ävenledes nämnda svinfabriken. Tidigare har lantbruksnämnden sagt ja, planverket och veterinärstyrelsen nej.

Kommunerna runt sjön avvaktar för den kartläggning och utredning som länsstyrelsens naturvårdsenhet genomför, och till vilken årets inventeringsresultat inlämnas i mera preciserad form än denna redogörelse. Det har också framkommit att Båven tagits upp bland de kulturellt/vetenskapligt värdefulla områdena i den fysiska riksplanen.

1971 års inventering har kunnat genomföras endast tack vare ekonomiskt stöd från Elis Wides fond och Södermanlands läns naturvårdsförbund.

Deltagare

Ansvariga för årets inventering var

• samordning	Gerd Isaksson, Stjärnhov
• område 1	Bengt Larsson, Katrineholm
• område 2	Leif Carlsson, Eskilstuna
• område 3	Lennart Wahlén, Gnesta
• område 4	Robert Franzén, Öster-Malma
• område 5	●lof Callin, Nyköping
• område 6	Gerd Isaksson, Stjärnhov

De ansvariga och deras medhjälpare tackas varmt för nedlagt arbete. Ett stort tack till Sten Österlöf, Riksmuseet, för att vi fått ta del av det material som insamlats.

Inventeringsresultat fiskgjuse *Pandion haliaetus*

	Område						Summa
	1	2	3	4	5	6	
Påbörjade häckningar	6	4	3	2	7	6	28
- därav misslyckade	1	1	1	0	3	1	7
- därav fullföljda	5	3	2	2	4	5	21
. antal ungar	12	6	4	6	8	9	45
. ungar/fullföljd häckning	2.4	2.0	2.0	3.0	2.0	1.8	2.15
Gjuser vid bo, inga ägg lagda	0	2	1	0	0	0	3
Obebodda bon	1	2	1	2	2	4	11

Fiskgjusen har i år varit inventeringsart. Inom riksinventeringen har Båven utgjort ett intensivstudieområde. Resultatet i ovanstående tabell har därför tillkommit vid två besök i varje bo, ett under ruvningstiden och ett sedan äggen kläckts. Arbetet har utförts i samarbete mellan Sten Österlöf, som är ansvarig för riksinventeringen, och FSO.

Av de 28 påbörjade häckningarna har tyvärr endast 21 fullföljts så långt, att ungarna blivit ringmärkningsstora. 1970 var antalet fullföljda häckningar 22 och dessa gav minst 43 ungar mot 45 i år. Genomsnittliga antalet ungar per fullföljd häckning, 2.15, kan inte direkt jämföras med siffran 2.6 från 1970, eftersom den avsåg endast 11 bon.

Åtmistone en av de misslyckade häckningarna beror på mänsklig störning. På en holme med flytbrygga och rastplats med bänk och bord, var gräset nedtrampat under boet, där det också låg en sockerbit och skalrester från gjusägg. I ett annat bo fanns 3 juni 2 ägg och 2 ungar, men den 28 juni sågs inga spår av ägg eller ungar. En gammal fågel vid boet var ointresserad. Balen rasad i centrum. I ett tredje bo ruvade honan hårt 3 juni och också här var balen skadad 28 juni. Inga ägg eller ungar. Vid de flesta bon irriterades gjusparen under ruvningen av kråkor. I ett fjärde bo bestod hela »kullen» av ett dvärgägg.

Vid rubriken Obebodda bon har endast medtagits sådana bon där balen bedömts finnas kvar till mer än 50 %. Hela skalan från »nästan obefintlig bale» till »halvt raserad bale» har sällats bort. Kanske skulle inga skadade bon alls ha tagits med, eftersom vi inte vet om gjusparen alls föredrar ett raserat bo framför att bygga nytt.

I inventeringen har vidare endast medtagits bon som legat högst 50 m från stranden eller på öar. Ytterligare ett par bon är kända vid sjön, men längre in från stranden.

Under hösten har ett bo hittats i område 5, vilket inte uppmärksammades vid inventeringen trots att det passerades vid två tillfällen. Häckning verkar därför inte sannolik, men kan inte uteslutas.

Under en maj-helg 1946 färdades Lars Broberg och Allan Lundin i Båven. Broberg har (i brev) meddelat 25 boplatser för fiskgjuse. 25 år efteråt finns bon kvar på hela 14 av dessa platser, medan 11 således övergivits.

Inventeringsresultat storlom *Gavia arctica*

	Område						Summa
	1	2	3	4	5	6	
Konstaterade häckningar	2	2	1	1	1	1	8
Antal ungar	1/2	1/1	2	1	1	1	10
Observerade par (antal lokaler)	1	10	3	1	5	4	24
Största ansamling, antal ex	5	5	7	10	18	27	-
Största ansamling, datum	22.8	22.8	22.8	22.8	22.8	21.8	-

Not 1/2 avser 2 kullar med 1 resp 2 ungar.

Resultatet från årets inventering är mycket likt det som erhöles 1970. Antalet häckningar var då 8-9 mot 8 och antalet ungar 9 mot 10. Antalet par (möjliga eller troliga häckningar) var förra året 31 mot 24 nu. Totalt torde antalet storlomar i Båven under sommaren uppgå till över 100, eftersom ett stort antal också noterades utan att deras uppträdande tydde på möjlig häckning.

Häckningsresultatet är fortfarande dåligt, endast 0.3 per häckande/troligen häckande par. 1970 låg siffran på 0.25. I södra Östergötland, sjön Järnlunden, är resultatet dock ännu sämre. G Andersson och Å Andersson (Fågelfaunan i sjön Järnlunden 1956-70, stencil 1971) anger medelvärdet 0.04 för åren 1956-70 för ett bestånd på 10-13 par.

I undersökningen har inte ingått att leta reda på storlommens bo. Vi vet därför inte mycket om orsaken till det dåliga resultatet. I ett fall har emellertid mänsklig störning orsakat misslyckad häckning hos fiskgjuse på en holme där även ett lompar uppehöll sig.

Kattugglans föda

Björn Ahlbom

I augusti 1970 insamlade jag spybollar från kattuggla, *Strix aluco*, på tre välkända fågellokaler utanför Eskilstuna. Lokalerna var: Lövön, Nårsjö- och Söderfjärden. På det förstnämnda stället skedde insamlingen under en ek, och på de två andra i lador. Sammanlagt tillvaratogs ca 100 spybollar, vilka kan härröra från fler än tre ugglor och vars ålder inte är närmare känd. Man kan dock räkna med att bollarna motstår nedbrytning i högst något år. Under hela 1960-talet har eken resp ladorna använts, mer eller mindre regelbundet, som dagplats av kattugglor. Häckning har förekommit närmast årligen i närheten.

Internationellt sett är kattugglans födoval väl undersökt och det har även gjorts ett par svenska undersökningar. En punktinsamling av ovannämnda slag medger naturligtvis ingen mer detaljerad analys, vilket ej heller varit min avsikt. Den nedan presenterade byteslistan får istället exemplifiera olika bytesdjur, som kan ingå i födan. Den illustrerar också väl kattugglans breda bytesregister. Sammanlagt har 269 ryggradsdjur påträffats i spybollarna. Däribland så pass ovanliga bytesdjur som fladdermus, fisk och ödla. Under dåliga gnagarår förtär kattugglan även en del evertebrater, t ex insekter och mask. Deras ev förekomst i det här materialet har jag inte undersökt. Enligt Curry-Lindahl (1961) återspeglar innehållet i bollarna väl bytespopulationernas sammansättning. Ett resonemang som man får använda med en viss försiktighet, även om det har större tillämplighet på kattuggla än på flertalet andra ugglor, som har mer specialiserad föda.

Antalet gnagare har bestämts med ledning av antalet käkar. För större gnagare ger extremitetsbenen en högre siffra, eftersom ugglan ofta dekapiterar stora byten. Antalet fåglar har beräknats med hjälp av näbbar och extremitetsben. För de mera disparata bytesdjuren varierar identifikationsgrunden.

De olika bytesdjuren

Sork, *Microtidae* Sorkar utgör det viktigaste bytet för kattugglan. Ett resultat som man fått fram i de flesta undersökningar. För alla tre lokalerna tillsammans utgör de 41 % av bytesdjuren. - Jag har här inte brytt mig om att skilja på åker- och ängssork. Enligt Källander (1969), som redovisat en omfattande undersökning från Kvismaren, dominerar åkersorken stort.

Kattuggla (tam). Foto: Ingmar Holmåsén/N.

Äkta möss, Muridae I denna grupp ingår husmus, större och mindre skogsmus. Har varit det näst viktigaste bytesdjuret. Totalt 23 % av födan. Vid Näs sjöfjärden (46 %) dominerar det t o m över sorken.

Grodor, Anura Lokalt kan grodorna spela en viktig roll i ugglans föda. I materialet från Söderfjärden svarar denna andel således för 24 %. Närheten till vattnet och stora sjöängar förklarar den stora mängden grodor på denna lokal. Mera förvånande är då att grodor saknas helt i materialet från Näs sjöfjärden - en likartad biotop. Förklaringen är troligen att spybollarna, i detta fall, härstammar från vintern. En förmodan som styrks av den höga procenten möss.

	Söderfj.	Lövön	Näs sjöfj.	Totalt
Sork	58	26	27	111
Mus	23	7	32	62
Vanl näbbmus	3	13	1	17
Dvärgnäbbmus	2	4	2	8
Brun råtta	1	-	4	5
Vattensork	-	1	-	1
Obest. gnagare	3	1	-	4
Fladdermus	-	2	-	2
Fågel	10	4	4	18
Skogsödla	1	-	-	1
Groda	32	7	-	39
Fisk	1	-	-	1
Summa	134	65	70	269

Näbbmöss, Soricidae Näbbmössen utgör för de tre lokalerna tillsammans 9 %. För en lokal, Lövön, har andelen näbbmöss varit betydligt högre, 26 %. Det verkar rimligt att anta att denna lokal, med blandskog och riklig undervegetation, har en högre relativ populationstäthet av näbbmöss än de båda andra lokalerna.

Brun råtta, *Rattus norvegicus* Finns med i materialen från Söder- och Näs sjöfjärden, där bondgårdar finns i närheten.

Vattensork, *Arvicola terrestris* Ett ex från Lövön.

Obest gnagare, Rodentia Gäller brun råtta eller vattensork, där det bara funnits ben för antalsbestämningen.

Fladdermöss, Chiroptera Två ex från Lövön. I det ovannämnda materialet från Kvismaren utgör de knappt två promille (2/2588).

Fåglar, Aves Saknar nämnvärd betydelse för kattugglan på de undersökta lokalerna (7 %).

Fisk, Pisces Ett ex från Söderfjärden. Som jämförelse kan nämnas att Curry-Lindahl påträffade 4 fiskar bland 784 bytesdjur.

Skogsödla, Lacerta vivipara Ett ex från Söderfjärden. Ej tidigare noterad i svenska kattugglors föda. Enligt tyska undersökningar utgör reptiler 1 promille av födan (Hagen 1960).

Litteratur

Curry-Lindahl, K, 1961. Våra fåglar i Norden. Stockholm

Hagen, Y, 1960. Nordens fåglar i färg. Malmö

Källander, H, 1969. Verksamheten vid Kvismare fågelstation. Örebro (stencil).

Ringmärkning på Mörkö 1964 - 1970

Bo Ljungberg

Inledning

Södertälje Biologiska Klubb är en liten förening som bl a bedriver art- och beståndsinventeringar på Mörkö i Södermanland. Hittills har ingenting publicerats av resultaten från dessa undersökningar, men föreningen ämnar framdeles utge en skrift om fågellivet på Mörkö. I denna artikel presenteras en del av vårt ringmärkningsmaterial.

Mörkö är en långsträckt ö och ligger som en kil i den östersjövik, som leder till Södertälje kanal. På östra sidan om ön går farleden, vilken i norr korsas av ett färjesträk mellan Mörkö och Södertörn. Västra delen av ön ligger närmare fastlandet med en centralt belägen broförbindelse, samt en färjeförbindelse i norr. Avståndet till Södertälje från bron är 26 km bilvägen. Mellan öns norra och södra udde är sträckan 20 km. Naturen på Mörkö är mycket omväxlande med känning av både skärgård och inland.

Sträcket över Mörkö är inte så markerat som längre ut i »havsbandet». De rastande fåglarna har stora ytor att sprida ut sig på. Detta gör att koncentrationen av fåglar inte blir av samma omfattning som t ex på Landsort och Hartsö-Enskär.

Mörkö's geografiska belägenhet i förhållande till några välkända fågellokaler framgår av figur 1, där avståndet till Enskär är ca 3 mil. På samma karta har det viktigaste märkningsområdet markerats.

Ringmärkning

Som komplement till övriga fältstudier har ringmärkning bedrivits. Avsikten med märkningen har i första hand varit att få uppgifter om övervintringsområden och flyttningvägen. I andra hand har en del data erhållits om livslängd och hemortstrohet. Märkningen inkluderar såväl gamla fåglar som ungar, ungefär hälften av varje. Nätmärkningen har huvudsakligen skett vid Helgö och Ikö, vilka ligger mitt emot Tullgarnsnäset på fastlandet. Avståndet däremellan är bara 1 kilometer. Pullmärkningen har bedrivits inom ett betydligt större område och omfattar framförallt arter såsom, ladusvala, svartvit flugsnappare och fisktärna.

Under den nu redovisade 7-årsperioden, 1964-70, har 6287 fåglar märkts, vilka fördelar sig på 89 arter. Av dessa har 31 återfunnits på ett avstånd mer än 10 km

från märkningsplatsen. De högsta märksiffrorna har noterats för de ovannämnda, huvudsakligen bomärkta, arterna. Antalsmässigt kommer därefter den grupp sångare, som höstetid fångats i vassarna. Det rör sig alltså också om en del förbisträckande fåglar, vars ursprung är okänt.

Ringmärkningens fördelning på årets månader redovisas i tabell 2. Tyvärr har märkningen varit av begränsad karaktär under september och oktober, vilket försvårar jämförelser med Enskär.

Figur 1

Östra Sörmlandskusten.
Kartan visar Mörkö's läge
i förhållande till några
kända fågellokaler.

Tabell 1

Antal ringmärkta fåglar inom Södertälje Biologiska Klubb:s verksamhet på Mörkö under åren 1964-1970

Art	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	totalt
Gräsand	2	4	2	2				10
Knipa						2		2
Ejder			4	9	16	39	4	72
Storskrak				1	1	2		4
Knölsvan	1	10		2	3	3		19
Sothöna				2		5		7
Sparvhök					1		1	2
Tofsvipa					4			4
St strandpip		1						1
Enkelbeckasin			2		4	1		7
Grönbena	5		1		2	4		12
Drillsnäppa					6	1		7
Rödbena		2		4	3			9
Svartsnäppa	1			2	1	1		5
Gluttsnäppa					2	2		4
Mosnäppa						2		2
Kärrensäppa	4	10					9	23
Spovsnäppa		1				1		2
Brushane	1		1			1	4	7
Havstrut				1		6		7
Fisktärna		40	53	39	120	116	47	415
Silvertärna			2	2	3			7
Ringduva					2	2		4
Kattuggla							2	2
Hornuggla						3		3
Tornsvala		5	15			4		24
Gröngöling		1						1
St hackspett	1	3	3		2			9
M hackspett	1							1
Göktyta		3	3			2		8
Sånglärka			4					4
Ladusvala	16	131	129	93	98	278	461	1206
Hussvala		12	9	4	28	41	1	95
Backsvala		88	101	44	3		2	238
Kråka			5		4	16		25
Skata		5	5			5		15
Nötskrika		4	5	4	1	4	6	24
Kaja					4			4
Svartmes	11	15	9	1	3	1	2	42
Tofsmes		6	2		8	4		20
Entita	14	46	12	6	32	22	11	143
Talltita	3	10	6	3	1	7	1	31
Stjärtmes			8	1				9
Nötväcka	3	17	17	10	10	8	4	69

Art	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	totalt
Trädkrypore		3	4	2	8			17
Strömstare	1	7	2			3		13
Dubbeltrast		1						1
Björktrast		1			2		6	9
Taltrast		22	7	1	8	9	2	49
Rödvingetrast	2			2	1	6		11
Koltrast		54	4	2	19	6	1	86
Stenskvätta		1				1		2
Buskskvätta			1		1		2	5
Rödstjärt	1	4	1	3	14		1	24
Blåhake	2	7	6		9	1	9	34
Näktergal		1			2	1		4
Röd hake	17	15	2	3	16	19	6	78
Rörsångare	19	42	61	39	103	147	66	477
Sävsångare	5	36	63	10	56	48	28	246
Svarthätta		3			4	2	1	10
Trädgårdsångare	5	18		1	6	6		36
Törnsångare		9	4		3	8	3	27
Ärtsångare		5	7	2	4	9	2	29
Lövsångare	15	56	15	7	48	35	29	205
Gransångare					1		1	2
Kungsfågel						5		5
Grå flugsnappare	7	8	1		8	1		25
Svartvit flugsnappare	9	4	91	73	132	186	146	641
Järnsparv	3	25	5	1	11	6	4	55
Ängspiplärka	2	7	16	1	11	3		40
Trädpiplärka	1	12	9	7	6	8		43
Sädesarla	33	25	24	16	27	77	50	252
Gulärla	2	1	1			3	7	14
Törnskata	2	6			3	11	3	25
Varfågel						1		1
Steglits				1				1
Grönsiska			1		3			13
Gråsiska		152						152
Snösiska		1						1
Vinterhämpling			1					1
Hämpling	3	1			4			8
Domherre		35	2	1	2			40
M korsnäbb					1			1
Bofink	3	77	44	6	25	27	4	186
Berfink		8	2					10
Gulspurv	1	57			102	208	18	386
Sävsparv	19	20	52	13	52	54	24	234
Gråspurv		49				14	7	70
Piffink		44				48	21	113
Summa:	214	1241	824	421	1054	1537	996	6287

Tabell 2

Antalet ringmärkta fåglar redovisade månadsvis för åren 1964-1970

	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	S:a total
Jan	-	40	6	10	3	<u>62</u>	25	146
Feb	-	<u>81</u>	1	-	10	14	7	113
Mars	-	<u>23</u>	1	-	1	7	-	32
Apr	-	9	<u>32</u>	-	18	10	-	69
Maj	-	211	114	37	<u>289</u>	170	23	844
Juni	-	90	193	155	<u>274</u>	<u>410</u>	300	1422
Juli	73	264	229	144	245	<u>453</u>	233	1641
Aug	53	100	158	59	-	<u>181</u>	72	623
Sep	57	119	40	7	86	13	<u>311</u>	633
Okt	4	<u>75</u>	25	-	27	17	-	148
Nov	10	46	7	6	3	<u>61</u>	25	158
Dec	17	<u>183</u>	18	3	98	<u>139</u>	-	458
	214	1241	824	421	1054	1537	996	6287

Anm. Det största antalet ringmärkta fåglar under respektive månad är understrukna.

Kontroller

Antalet mera långväga återfynd, närfynd och egna kontroller, varav de senare är noterade minst 3 månader efter märkningsdagen, är totalt 215 stycken. Denna, förhållandevis höga, siffra beror på att märkningen utförts inom ett begränsat område och året om. Kontroller kan ge intressanta uppgifter om bl a ortstrohet och livslängd. Vårt material är för litet, och även heterogent ur märkningssynpunkt, för att tillåta någon mera detaljerad analys. För några av de största märkningarna anges nedan något om kontrollfrekvensen.

Ladusvala (1206 märkta) 24 fåglar, märkta som adulta, har kontrollerats minst en häckningssäsong efter märkningen. Av dessa hade 23 återvänt till märkningsplatsen. Den tjugofjärde utgör väl närmast ett undantag då den återfångats vid en annan gård. Av 9 fåglar, märkta som ungar, har 4 stycken hittat tillbaka till gården, där de fötts. 5 stycken har kontrollerats vid en annan gård.

Slutsatsen av detta får väl anses vara att de gamla fåglarna återkommer troget till samma gård, medan de unga fåglarna åtminstone återkommer till trakten även om det inte exakt blir samma gård.

Mesar (236 märkta) Mesarna är mycket stationära och uppvisar en hög kontrollfrekvens. Antalet kontroller uppgår till 30 %.

Sångare (928 märkta) Rör-, säv- och lövsångare har märkts i stor utsträckning under höststräcket. Av rörsångare har 15 kontrollerats annat år än märkningsåret, sävsångare 3, och lövsångare 6. En rörsångare har kontrollerats 4 år i rad.

Svartvit flugsnappare (641 märkta) Endast 4 kontroller efter ett år. Den låga återfångsten kan förklaras med att det till största delen är boungar som blir föremål för märkning och dessa har en hög dödlighet.

I samband med kontrollerna kan konstateras att chansen att få något utbyte med Enskär, beträffande märkta fåglar, är mycket liten. En ärtsångare märkt 22 augusti 1967 på Enskär kontrollerades på Mörkö 25 maj 1969. Dessutom finns en grå flugsnappare märkt som unge på norra Mörkö 1 juli 1966, dock ej av oss, och återfångad på Enskär 17 augusti samma år.

Återfynd

Antalet återfynd t o m 1970 är 31. Av dessa härrör 4 från märkningar av knölsvan i Södertälje och har utelämnats här. De övriga 27 har listats nedan. För förklaring av använda symboler se t ex ringmärkningscentralens årsrapporter.

Ejder	ad hona	maj 1969 Mörkö
	+	oktober 1969 Jylland, Danmark
	pull	maj 1969 Mörkö
	+	november 1969 Sölvesborg
Knölsvan	pull	juli 1967 Mörkö
	x	mars 1970 Själland, Danmark
Sothöna	pull	juli 1967 Mörkö
	+	december 1968 Västervik
Spovsnäppa	juv	4 september 1965 Mörkö
	v	22 september 1965 Vendée, Frankrike
Havstrut	pull	juni 1969 Mörkö
	x	oktober 1969 Själland, Danmark
	pull	juni 1969 Mörkö
	+	mars 1970 Själland, Danmark

Fisktärna	pull	juli 1967 Mörkö
	+	september 1967 Littoral, Portugal
	pull	maj 1968 Mörkö
	x	april 1969 Kapstaden, Sydafrika
	pull	juni 1968 Mörkö
	x	augusti 1969 Luanda, Angöla
	pull	juni 1968 Mörkö
	x	augusti 1968 Köpenhamn, Danmark
	pull	juni 1968 Mörkö
v	januari 1970 Kapstaden, Sydafrika	
Taltrast	pull	juni 1969 Mörkö
	x	mars 1970 Natal, Sydafrika
Koltrast	juv	oktober 1965 Mörkö
	+	december 1967 Cordoba, Spanien
Rödhake	ad hane	oktober 1965 Mörkö
	x	oktober 1966 Fläkkefjord, Norge
Rörsångare	fl	september 1965 Mörkö
	v	april 1966 Öland
Rörsångare	juv	juli 1969 Mörkö
	v	augusti 1969 Falsterbo, Skåne
Sävsångare	fl	augusti 1965 Mörkö
	x	september 1965 Toscana, Italien
Lövsångare	ad	maj 1965 Mörkö
	x	juni 1968 Nyköping
Sädesärta	juv	augusti 1966 Mörkö
	v	juni 1968 Mörkö
	x	juni 1969 Ukraina, USSR
Domherre	fl hona	december 1965 Mörkö
	x	maj 1966 Halden, Norge
	ad hona (x)	juni 1968 Mörkö mars 1969 Täby, Uppland
Bofink	ad hane	april 1966 Mörkö
	c ?	oktober 1968 Ost-Vlandern, Belgien
Gulspurv	fl hona	mars 1965 Mörkö
	x	maj 1966 Pajala, Norrbotten

Sävspärv	fl hona	augusti 1966 Mörkö
	??/	januari 1968 Gryfino, Polen
juv hane	x	augusti 1966 Mörkö
	x	december 1966 Bordeaux, Frankrike
fl hona	v	september 1968 Mörkö
	v	september 1969 Nynäshamn

Slutligen har 7 fåglar, som ringmärkts på annan ort, kontrollerats på Mörkö.

Knölsvan	juv	augusti 1961 Dalarö, Sörmland
	v	januari 1963 Sandemar, Srm
	v	februari 1964 Klagshamn, Skåne
	v	april 1966 Mörkö
	ad hane	mars 1963 Själland, Danmark
	v	maj 1967 Mörkö
St strandpip.	pull	juni 1962 Åland, Finland
	v	april 1965 Mörkö
Ladusvala	juv	september 1965 Dresden, DDR
	v	juli 1970 Mörkö
	pull	juli 1970 Katrineholm
	v	september 1970 Mörkö
Ärtsångare	fl	augusti 1967 Hartsö-Enskär, Srm
	v	maj 1969 Mörkö
Grönfink	fl	december 1965 Köpenhamn, Danmark
	v	maj 1966 Mörkö

Inventering av fyra ugglearter i Sörmland 1970 och 1971

Ingemar Nord

Inledning

De uppgifter som erhållits om topp för smågnagare hösten/vintern 1969/70 i norra Sverige, inspirerade FSO att dra igång denna inventering av fyra ugglearter i Sörmland. Vi förväntade oss en god häckningssäsong med efterföljande gnagar-krasch och utflyttning av åtminstone pärluggla. Det senare uteblev dock nästan helt. De inventerade arterna var

- kattuggla   *Strix aluco*
- hornuggla   *Asio otus*
- sparvuggla   *Glaucidium passerinum*
- pärluggla   *Aegolius funereus*

Eftersom kraschen uteblev, fortsatte inventeringen i fyra provrutor även 1971. Dels skulle vi då få jämförelsematerial, dels skulle vi ha läget bättre klart för oss om det blev krasch och uggleflyttning hösten 1971 - och det blev det ju.

Efter upprop i februari, anmälde 36 personer sitt intresse. Dessa tillställdes en handledning samt blanketter för att underlätta inrapporteringen. Rapporter inkom sa småningom från 21 av de anmälda, samt från ytterligare några observatörer.

Jag vill speciellt tacka dem som deltagit bada åren: Boo Bergman, Leif Carlsson och Lennart Wahlén, samt Roland Ylvén, som sammanställt alla observationer i Eskilstunaområdet 1970. Många andra rapportörer har lagt ned ett omfattande arbete på inventeringen. Ett stort tack till alla:

Kurt Adolfsson, Bo Altstedt, Arne Andersson, Birger Andersson, Malte Angeling, Stefan Bengtsson, Göran Bergström, Ulf Blomquist, Lars Broberg, Nils Grahn, Jan Gustafsson, Tony Haglund, Bengt Holm, Olof Callin, Kjell Karlsson, Leif Karlsson, Kent Käbring, Arne Larsson, Ellen Lindh, Yngve Lindblom, Artur Lindström, Lennart Magni, Tero Niemi, Brita och Gösta Nilsson, Göran Nyström, Jan-Olof Olsson, Hans Pettersson, Håkan Qvarnström, Stig Sandell, Leif Sandgren, Ivar Stenberg, Lennart Södergren, Henrik Toss, Ulf Widemo.

Ansvariga för inventeringen 1970 var Björn Ahlbom och förf samt 1971 förf.

Inventeringens omfattning

De viktigaste inventeringsområdena har lagts in på kartan i figur 1. Omfattningen är mycket olika i olika områden, från 20-25 exkursioner söder om Eskilstuna och Gnesta till 2-3 besök vid kusten. Förutom de markerade ytorna, har exkursioner företagits utan att färdväg eller antal besökare rapporterats. Slutligen finns alla de enstaka cykel-, skid- och bilturer som gett någon enstaka, tillfällig observation eller som inte resulterat i någon rapport alls.

Inventeringsrapporter saknas helt från Katrineholms-, Flens- samt större delen av Nyköpings- och Trosaområdena. Även kring Strängnäs och Mariefred samt i B-länsdelen är observationerna få.

Kontentan av detta är ganska enkel. Det är inte meningsfullt att försöka täcka ett så stort område med inventering av arter som lever i så vanliga biotoper som ugglorna gör. Slätsjöarter är betydligt tacksammare.

Figur 1. De viktigaste inventeringsområdena vid 1970 års uggleinventering i Sörmland.

Några siffror från rapporterna:

- antal exkursioner 18 januari-3 juli, oavsett antal deltagare eller längd: 174
- observationer av spelande kattuggla och pärluggla fram till 10 maj i förhållande till molnighet och nederbörd

	Klart	Klart med markdimma	Nästan klart	Halv- klart	Mulet	Mulet + snö/dis/regn
Σ ugglor	54	28	25	31	8	38
Σ exkursioner	38	13	17	18	7	21
Genomsnitt	1.4	2.2	1.5	1.7	1.1	1.8

Bästa resultat således vid klart väder med markdimma och därefter vid mulet väder med snöfall, dis eller regn! Och det var ofta inget dåligt regn.

Temperatur och snötäcke

Perioden var inte särskilt kall, i april dock trots det betydligt kallare än normalt, vilket fördröjde våren med flera veckor. Först omkring 15 april började medeltemperaturen röra sig ovan nollstrecket.

Eftersom snötäcket var ovanligt tjockt under vintern (50-70 cm i inlandet, 30 vid kusten) och fick flera påspädningar ända in i april, tog också snösmältningen lång tid. Ännu 9 april var djupet mer än 50 cm; 15 april tog smältningen fart men fortfarande ca 50 cm i skogarna. Sista dagarna i april var det mesta burt, men då följde också stora översvämningar.

Resultat

Sparvuggla *Glaucidium passerinum*

Den mest förbisedda ugglan - säkerligen inte bara i Srm. Jag ska inte förekomma de resultat Leif Carlsson kan komma fram till i sin specialundersökning. Kanske är dock sparvugglan den vanligaste ugglan i landskapet. Emellertid måste man vara på plats i skymning eller gryning för att få höra spelet, och det har endast skett vid Eskilstuna, Gnesta och Vingåker. Detta är förklaringen till det ringa antalet markeringar på kartan.

Inventeringen gav 4, ev 5 häckningar samt spelande ♂ eller par på ytterligare 30 lokaler.

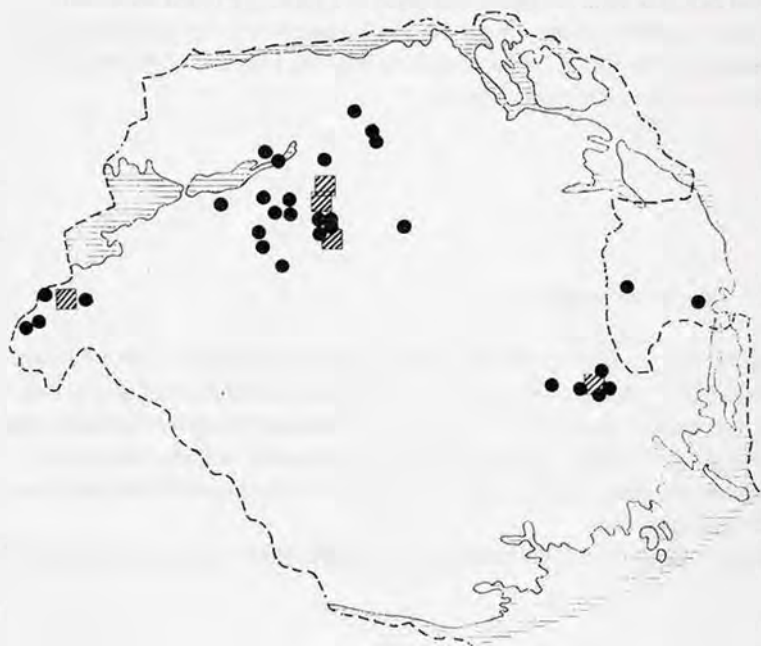
Häckningsresultat:

- bo 1 funnet 10 maj, 4-5 m högt i asp, äggen kläckta 8 juni

- bo 2 parning 12 april, kläckning 4 juni, 5 ungar ute + minst 2 kvar i boet 3 juli. 3 m högt i asp
- bo 3 boet i asp, 8 m högt. Kläckning 3 juni. Inga ugglor iakttagna tidigare under våren.
- bo 4 5 ungar.

Säkerligen häckar åtskilliga par i Srm varje år. Vid Eskilstuna är bofynden: 1966 - 1 bo, 1967 - 1, 1968 - 2, 1969 - 3, 1970 - 3, 1971 - 4 bon. Ökningen är sannolikt mest beroende av den större efterforskningen och således enbart skenbar.

Slutligen ska här nämnas den höströrelse som förekom i skärgården 1970. Vid Hartsö-Enskär fågelstation fångades hela 12 sparvuglor från 20 september fram till 8 oktober, då verksamheten avbröts. Liknande höstflyttning har under perioden 1965-71 endast registrerats 1967, då 9 ex fångades. Varifrån dessa sparvuglor kom och vart de tog vägen vet vi inte. Emellertid uppträdde många sparvuglor i Skåne hösten/vintern 1970/71.

Figur 2. Spelande hanar (●) och häckningar (kvadrater) av sparvuggla *Glaucopteryx holboellii* vid inventeringen i Sörmland 1970.

Pärlugglan är tillsammans med hornugglan den mest variabla av Sörmlands ugglor. Inventeringen gav 4 häckningar samt spelande ♂ på ytterligare 37 lokaler. Med tanke på de icke inventerade ytorna, t ex nästan hela Kolmården, måste resultatet anses som mycket gott, även om jämförelsematerial inte finns på någon äldre seriös inventering. Sannolikt var många av de spelande hanarna oparade, vilket styrks av att flera spelade intensivt in i maj. Se vidare under »Jämförelser med 1971».

Figur 3. Spelande hanar (●) och häckningar (kvadrater) av pärluggla *Aegolius funereus* vid inventeringen i Sörmland 1970.

De fyra häckningarna gav resultaten: 3, 5, 6 resp minst 2 ungar. Rapporten uppger inte om de tre första kullarna avser kläckta eller flygga ungar.

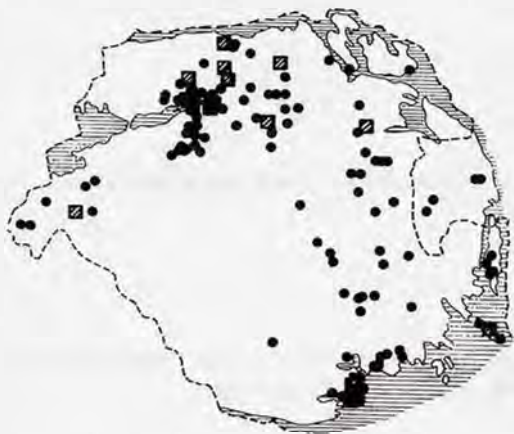
Kattuggla *Strix aluco*

För kattugglan finns inget äldre jämförelsematerial. Några av inventerarna har emellertid spontant meddelat sina erfarenheter:

- Eskilstuna - samliga holkar kollade. Sparsam (R Ylvén)
- Runtuna - flera funna döda på logar. Mot normalt 5-6 på litet område, nu endast 2 (K Karlsson)
- Strängnäs - i inventeringsområdena brukar 3-10 resp 3-6 ♂ höras, nu 1 resp 2 ♂ (L Karlsson)
- Aker - normalt (L Sandgren)
- NW Gnesta - för 10 år sedan hörd i alla väderstreck, nu sällsynt att man hör någon (N Grahn)
- tidigare är ett flertal, spec på slättbygden. I är inte en enda trots flera besök (L Wahlén)

Stor enighet om nedgång således.

Inventeringen 1970 gav 16 häckningar samt spelande ♂ på ytterligare 102 lokaler. Som framgår av kartan saknas uppgifter från stora delar av Srm, t ex slättbygden kring Katrineholm - Flen - Nyköping. Tyvärr är det omöjligt att ens tillnärmelsevis gissa stammens storlek med ledning av denna inventering. Möjligen kan man konstatera att tätheten är betydligt större i småbruten skogsterräng (som vid Östra Hjälmaren) än i öppet jordbrukslandskap (som kring Vingåker och Gnesta).

Figur 4. Spelande hanar (●) och häckningar (kvadrater) av kattuggla *Strix aluco* vid inventeringen i Sörmland 1970.

Av de 16 häckningarna har data om kullen noterats för 11 st:

Bo nr	Lagda ägg	Kläckta ägg	Rötägg	Utflugna ungar	
1	-	1	2	1	
2	4	4	0	3	
3	-	-	-	3	
4	-	-	-	1	
5	-	-	-	4	
6	-	-	1	-	
7	4	0	0	0	(ötrafikdödad)
8	3	-	-	-	
9	-	-	-	3	
10	3	-	-	-	
11	-	-	-	2	

Hornuggla *Asio otus*

Genom att spellätet hörs så kort sträcka, är hornugglan helt omöjlig att inventera samtidigt med de andra ugglearterna. Däremot är det mycket enkelt att under juni-juli räkna in de utflugna kullarna.

1966 var ett mycket gott år för hornugglan i Srm. Ett upprop efter säsongens slut gav hela 39 kullar, således utan särskild inventering. Trots att vi nu i förväg bad om uppmärksamhet konstaterades 1970 endast 10 kullar samt spel på ytterligare 4 lokaler.

Jämförelser med 1971

För att få ett begrepp om huruvida inventeringssiffrorna 1970 var »normala» eller inte, genomfördes våren 1971 kontrollinventeringar i fyra provrutur. Inventerarna fick instruktion om att så nära som möjligt upprepa 1970 års inventering.

Provrutor

1. Stora Bötet och Nävsjön, Tunaberg (Kolmården) - Boo Bergman

2. Fjällveden, Ripsa (söder om Båven) - förf
3. Ehrendal, Frustuna (söder om Gnesta, öster om Likstammen) - Lennart Wahlén
4. Bälgviken, mellan Hälleforsnäs och Eskilstuna - Leif Carlsson

Resultat

Tabellen nedan redovisar antalet spelande ♂ i provrutorna 1-4 åren 1970 resp 1971.

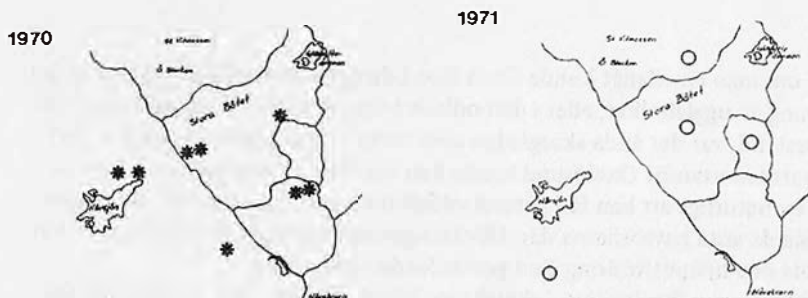
Art	År	Provruta				Summa	Förändring
		1	2	3	4		
Sparvuggla	70	-	-	5	14	19	
	71	-	-	4	10	14	- 5
Pärluggla	70	8	6	2	9	25	
	71	4	2	1	10	17	- 8
Kattuggla	70	0	3	3	13	19	
	71	0	1	2	2	5	- 14
Antal exkursioner	70	10	9	22	c 30	71	
	71	7	6	28	21	62	- 9

Kommentarer

- Ruta 1 - Ingen exkursion gjord på sparvuggeltid. Den enda förekommande arten, pärluggla, minskade med 50 %. Se figur 5.
- Ruta 2 - Ingen sparvuggleexkursion. Både katt- och pärluggla minskade med 66 %.
- Ruta 3 - Minskning för all tre arterna, 20-50%. Ett område med 1 sparvuggla 1970 har inte inventerats 1971, men däremot har ett nytt område tillkommit och det innehöll en sparvuggla 1971. Troliga häckningar för sparvuggla var 1970: 1, 1971: 2 ev 3. Orsak till ökning är sannolikt inventerarens ökade ansträngningar och inte en reell ökning av antalet häckningar.

Ruta 4 - En viss minskning hos sparvuggla, dock 4 häckningar mot 3 1970 (jfr ruta 3!). Oförändrat för pärluggla men kraftig minskning för kattuggla. 1970 lämnades rapport om kattuggla i området från flera personer, medan LC ensam svarat för 1971 års observationer. Detta är en bidragande orsak, men knappast hela sanningen.

Figur 5. Spelande pärlugglor i provruta 1 våren 1970 och 1971.

Sammanfattning

Antalet spelande σ i de fyra provrutorna har minskat för alla arter. Sparvugglan från 19 till 14 eller med 25 %, pärlugglan från 25 till 17 (30 %) samt kattugglan från 19 till 5 (75 %).

Eftersom resultaten är så samstämmiga, vågar man konstatera att en minskning verkligen skett. Vart tog då ugglorna vägen?

På hösten registrerades både sparvuggla och pärluggla i yttre skärgården. På Enskär fångades 12 resp 1 ex och vid Nyköping 1 ex av vardera arten. Det är troligt att det finns ett samband mellan minskningen och dessa fångster hösten 1970. Minskningen av kattugglan kan dock inte beläggas med några observerade förflyttningar.

Våren 1970, då huvudinventeringen genomfördes, får betraktas som bra för pärluggla och sparvuggla, medan det för kattuggla nog endast kan betraktas som ett utdrag ur den sedan flera år pågående minskningen, där toppen ligger betydligt högre än 1970 års resultat.

Boo Bergman

7.9.1950 - 29.8.1971

Även om man emellanåt kunde finna Boo i de stora Kolmårdsskogarna, under uppsättning av uggleholkar, eller i den odlade bygden, under kartläggning av tofsvipans bestånd, var det ändå skärgården som lockade och som han ägnade mest tid. Farvatten utanför Oxelösund kände han väl efter många båtturer. Det var därför t ex naturligt att han för naturskyddsföreningens räkning fick uppdraget att bevaka de sista havsörnarna där. Häckningsresultaten blev dock sämre för varje år, trots den hjälputfordring Boo genomförde varje vinter.

Kombinationen fågelstation i skärgården tilltalade Boo. Fr o m 1968 ägnade han minst en vecka varje höst åt Hartsö-Enskär fågelstation. Entusiasmen ökade ständigt, allt efter som Boos kunskaper om fågelflyttningens hemligheter vidgades.

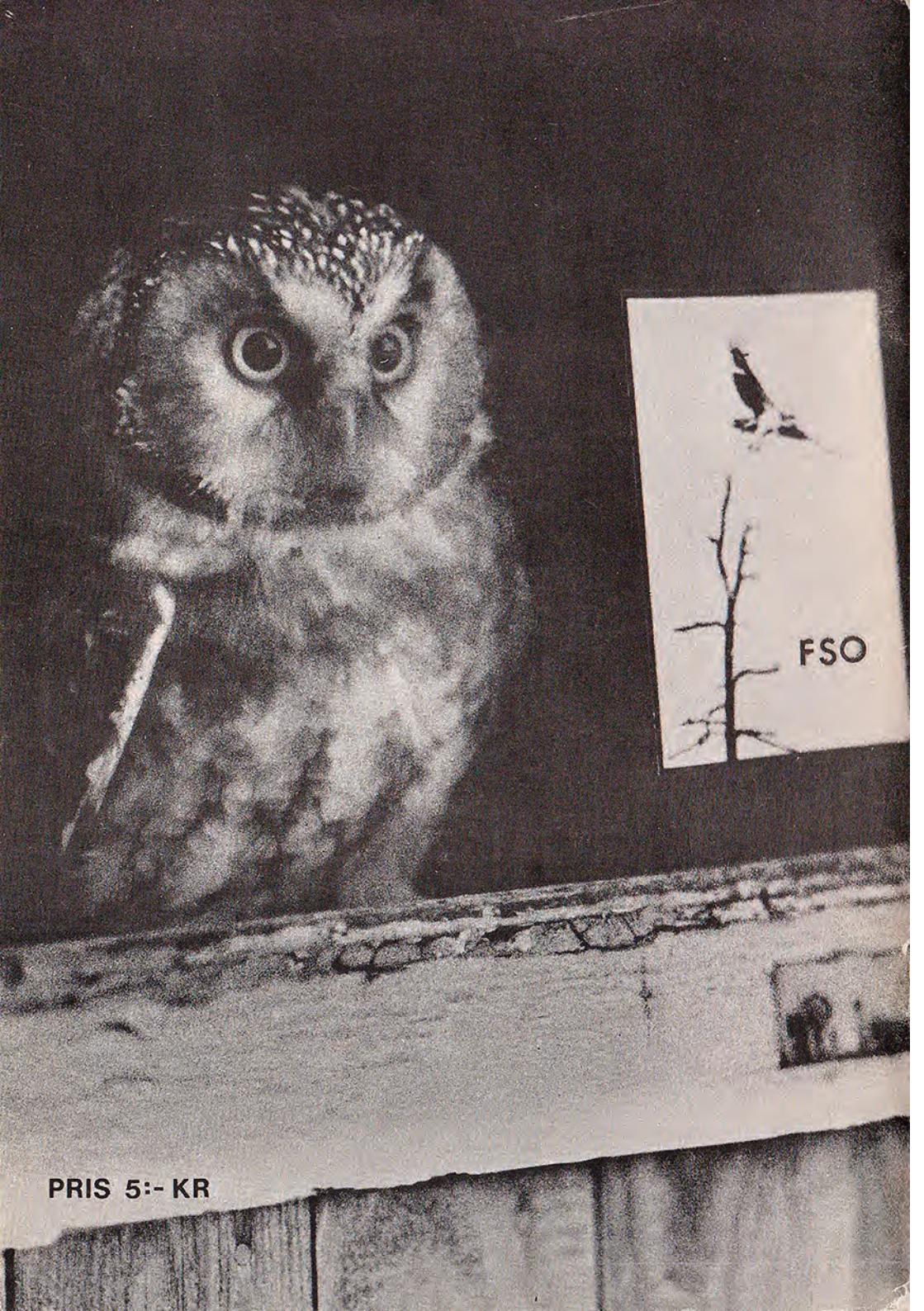
Mycket snart gav han sig i kast med ett flertal av FSO:s undersökningar. Man behövde aldrig be två gånger för att få hjälp och oftast kom initiativet från Boo själv. Det kunde gälla såväl fältarbete som administrativa uppgifter. 1970 invaldes Boo som medlem i FSO.

I skiftet augusti-september skulle Boo och jag parallellt bevaka två skärgårdsöar. Uppdraget var särskilt intressant för Boo, eftersom »hans» ö, Storrö, var okänd ur flyttfågelsynpunkt. Natten till söndagen drog ett hårt oväder ut över skärgården. Vindstyrkan var för hög för fångst, 15-20 m/sek. Näten på Enskär drogs ihop. Trots det kunde inget hejda Boo från att ge sig ut i sin lilla båt, för att på Enskärs läsida »se hur det ser ut». Efter ett dygns spaningar påträffades Boo drunknad halvvägs till Storrö.

Boos bortgång är en stor förlust inte bara för hans vänner och för vår förening, utan även för ornitologisk forskning och naturskydd i vidare mening. Hans engagemang i dessa ämnen tydde på det.

I.N.

Omslagets baksida: Päruggla. Foto: Rolf Wohlin.

FSO

PRIS 5:- KR